Відгук

про дисертацію С. В. Личук «Семантика та структура народних географічних назв Івано-Франківщини» (Івано-Франківськ, 2015) на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Народна географічна термінологія належить до однієї з найбагатших і найдавніших лексичних груп, інтерес до вивчення якої дедалі більш стає актуальним і особливо помітно активізувався останнім часом. Ця група лексики найбільш виразно відображає лінгвістично-географічну історію відповідного терену, тому її вивчення є важливим джерелом для мовознавчих, зокрема ономастичних досліджень. Народні географічні терміни є не лише невичерпним джерелом поповнення лексичної системи української мови, а й важливим матеріалом для подальших порівняльно-історичних досліджень.

Актуальність обраної теми визначається й з позиції репрезентативності, оскільки зібраний фактичний матеріал ще не був предметом детального вивчення, хоча на рівні слов'янських мов географічна термінологія досліджена в чеській і словацькій мовах (Р. М. Малько), польській (П. Нітше, Я. Сташевський), сербській і хорватській (Ю. Шютц), болгарській і македонській (Е. А. Григорян), білоруській (І. Я. Яшкін), російській (Е. М. Мурзаєв і В. Г. Мурзаєва). Семантичні особливості народної географічної термінології різних слов'янських теренів описано в монографії М. І. Толстого «Слов'янська географічна термінологія: Семасіологічні етюди».

Вивченню української географічної номенклатури сприяли праці І. Г. Верхратського, Я. Ф. Головацького, М. Ф. Сумцова, П. П. Чучки, М. Юрковського та ін. Цінні матеріали для дослідження цієї групи лексики подано в роботах Й. О. Дзендзелівського, І. М. Желєзняк, О. П. Карпенко, Ю. О. Карпенка, А. П. Корепанової, Т. О. Марусенко, Л. Т. Масенко, М. В. Никончука, Я. Розвадовського, В. П. Шульгача та ін.

Апелятивну лексику на позначення географічних об'єктів представлено в регіональних словниках: «Географічні назви Гуцульщини» С. Грабця,

«Географічні назви Бойківщини» Я. Рудницького, «Народна географічна термінологія Чернігівсько-Сумського Полісся» Є. О. Черепанової, «Словник народних географічних термінів Кіровоградщини» Т. В. Громко, Т. І. Поляруш, В. В. Лучика.

Найновішими регіональними дослідженнями вивчення народної географічної термінології стали дисертаційні праці І. М. Потапчук «Народна географічна термінологія в західноподільських говірках» та С. В. Шийки «Народна географічна термінологія Ровенщини».

Не зважаючи на помітне посилення інтересу до вивчення народних географічних назв як слов'янськими, так і українськими мовознавцями, сьогодні можна констатувати, що описи апелятивної лексики поки що не охоплюють всього загальноукраїнського простору. У контексті викладених міркувань дослідження С. В. Личук набуває особливої актуальності, оскільки вивчення лексики досліджуваного регіону є ще одним кроком на шляху до вивчення апелятивів на позначення географічних реалій, що уможливить використання її результатів для уніфікації української географічної термінології, прислужиться укладанню словника української географічної термінології нового покоління.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення низки поставлених завдань, з-поміж яких найважливішими вважаємо такі: з максимально можливою повнотою зібрати народну географічну лексику Івано-Франківської області; здійснити лексико-семантичний аналіз досліджуваної групи лексики; охарактеризувати словотвірну структуру апелятивної географічної лексики.

Визначені завдання успішно виконані дослідницею шляхом застосування комплексного системного аналізу лексики, апробованого у вітчизняній та слов'янській лінгвістичній практиці. Основними методами дослідження в роботі були описовий, зіставний, лігвогеографічний, а також порівняльно-зіставний та елементи статистичного аналізу.

Структуру дослідження С. В. Личук визначив матеріал (2500 апелятивів), залучений дослідницею для лінгвістичного аналізу. Дисертація складається зі

вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків, які включають позначення назв населених пунктів, словник народних географічних назв Івано-Франківщини, картосхеми та коментарі до них.

У вступі обґрунтовано вибір теми, проаналізовано стан дослідження народних географічних назв, визначено, мету й завдання, теоретичну та практичну цінність, а також джерела і методи дисертаційної роботи.

У першому розділі «Аспекти вивчення народної географічної лексики» дослідниця аналізує стан вивчення народної географічної термінології в славістиці та українському мовознавстві зокрема, обґрунтовує тематичну та лексико-семантичну систематизацію назв географічних об'єктів. С. В. Личук детально аналізує семантичні класифікації географічних апелятивів, запропонованих дослідниками польської та сербохорватської термінології П. Нітчем та Ю. Шутцем, а також українськими дослідниками: Є. Черепановою, Т. Громко, О. Данилюк, І. Потапчук, С. Шийкою та ін. Враховуючи всі класифікаційні схеми, дослідниця репрезентує зібраний матеріал за схемою: 1) клас, 2) тематична група, 3) лексико-семантична група, 4) семантичне мікропіле. Відповідно до запропонованої класифікації географічну термінологію проаналізовано за єдиною схемою у двох наступних розділах (II і III): другий розділ «Географічна апелятивна лексика на позначення рельєфу та його частини» (три тематичні групи: 1. Підвищений (додатній рельєф). 2. Рівнинний (нейтральний рельєф). 3. Понижений (від'ємний рельєф). Третій розділ «Гографічна апелятивна лексика на позначення гідрооб'єктів та їхніх частин (тематичні групи: 1. Протічні води. 2. Стоячі води (болото). 3. Підземні води.). З'ясовано, що географічні назви Івано-Франківщини відзначаються ієрархічною послідовністю, що дозволило розподіл лексичних одиниць за семантичними полями. Основну частину апелятивів представлено лексикою праслов'янського походження. За структурою географічні терміни є здебільшого однослівними іменниками у формі однини чи множини. Більшості із зафіксованих номенів властива фонетична, морфологічна та семантична варіативність.

Відзначаючи безсумнівну цінність виконаного дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження.

1. Термін *народоназва*, який авторка пропонує для народного географічного апелятива (С. 25), вважаємо невдалим через його двозначність (буквально – назва народу). Як відомо, однією з базових ознак терміна є однозначність.

2. Не для всіх народних географічних термінів, цікавих як із погляду походження, так і мотивації їхньої семантики розкрито етимологію, окреслено структурно-семантичні зв'язки зі спорідненою лексикою (наприклад: *бита*, *баба*, *вібчина*, *присліп* / *пересліп*, *чопаш*, *секлище*, *цекіт* та ін.).

3. Окрему увагу в дисертації слід було приділити апелятивами-метафорам (наприклад, перенесення зі сфери анатомічної лексики: *голова*, *губа*, *коліно, плече*, *ребро*; назв посуду: *макітра*, *котел* тощо), наголосивши на їхній особливій ролі в творенні географічних апелятивів, з'ясувавши причини такого переосмислення.

4. Хоч у роботі й згадано про запозичення у сфері народної географічної номенклатури, проте не звернуто увагу на особливості фонетичної і словотвірної адаптації запозичених лексем у місцевому українськомовному середовищі, наприклад: *збанулець* від румун. *zbanul* + слов'янський суфікс *-ець*, *йаршиця* від румун. *arşiţa* (проетичний звук *й*), *царинка* від румун. *ţara* + *-ин-ка* та ін.

5. У дисертації наявні неточні реконструкції праформ: **rovьnъ* (С. 90), правильно **orvьnъ* (див.: ЕСУМ 6, 87), **omotъ* (С. 151), правильно **o*(*b*)*mǫtъ* (див.: ЕСУМ 4, 189), **močudlo* (С. 156), правильно **močidlo* (ЭССЯ 19, 78), **grizъ* (С. 167), правильно **grǫzь* (ЭССЯ 7, 151).

Висловлені нами зауваження не стосуються загальної концепції роботи, її структури чи рівня лінгвістичного аналізу досліджуваного матеріалу. Вони часткові й мають рекомендаційний характер. Дисертація С. В. Личук – це ґрунтовне цілісне дослідження дуже важливого класу лексики української мови. Воно стане важливою підмогою дослідникам топонімії і вагомим внеском у збір і вивчення української географічної термінології в цілому. Незаперечна

актуальність праці «Семантика та структура народних географічних назв Івано-Франківщини», системний структурно-семантичний опис географічної апелятивної лексики Івано-Франківщини, визначення особливостей номінативних процесів у межах тематичної групи лексики і обґрунтованість зроблених висновків дають нам підстави стверджувати, що її автор С. В. Личук заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
філології та методики початкової освіти
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки О.К. Данилюк